

Mariusz Lach

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

marlach@poczta.onet.pl

ORCID: 0000-0001-7011-7480

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/BPTh.2024.007>

17 (2024) 2: 129–143

ISSN (print) 1689-5150

ISSN (online) 2450-7059

Aktualizacja dramaturgiczna Pisma Świętego na przykładzie Teatru ITP

Dramaturgical Update of the Holy Scripture: A Case Study of the ITP Theater

Streszczenie. Podstawowym źródłem inspiracji, z którego czerpią amatorskie teatry chrześcijańskie jest Pismo Święte. Grupy te starają się często przenosić na scenę treści, których celem jest przedstawienie historii biblijnej. Teatr ITP działający od 2001 r. na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w swojej twórczości scenicznej często korzysta z wydarzeń zapisanych na kartach Pisma Świętego. Scenarzyści, piszący dla tej grupy, dokonują niejednokrotnie świadomego wyboru tekstów, dzięki którym powstają uniwersalne opowieści mające na celu głoszenie kerygmatu.

W tym celu adaptowano konkretne księgi do współczesnego scenicznego sposobu opowiadania starożytnych historii (*Józef – biblijna komedia muzyczna*), nawiązywano w formie do innych znanych dzieł literackich (*Wesele Dawida*), posługiwano się kompilacją różnych fragmentów i wydarzeń biblijnych (*Prorock*), zmieniano punkt widzenia narratora danej opowieści (*Moria*), ale także ukazywano treści zawarte w Piśmie Świętym w sposób w miarę wierny i niemal niezmienny w porównaniu do tekstu oryginalnego (*Misterium. Rzecz o śmierci i życiu*). Jednak mimo tych licznych zabiegów dramaturgicznych ITP zawsze zachowuje istotę przesłania biblijnego, dostosowując ją do aktualnych potrzeb widzów.

Abstract. The primary source of inspiration for amateur Christian theaters is the Holy Scripture. These groups often strive to bring content aimed at presenting biblical stories to the stage. The ITP Theater, operating since 2001 at the John Paul II Catholic University of Lublin, frequently utilizes events recorded in the pages of the Holy Scripture in its stage productions. The playwrights writing for this group often make conscious choices of texts, resulting in the creation of universal narratives aimed at proclaiming the kerygma.

For this purpose, specific books were adapted for a contemporary scenic storytelling of ancient stories (*Joseph – a biblical musical comedy*), references were made to other well-known literary works (*David's Wedding*), a compilation of various biblical

fragments and events was used (*Prophet*), the narrative perspective of a given story was altered (*Moria*), but also the content contained in the Holy Scripture was presented in a manner that is faithful and almost unchanged compared to the original text (*Mystery. A Matter of Death and Life*). However, despite these numerous dramaturgical interventions, ITP Theater always preserves the essence of the Biblical message, adapting it to the current situation and needs of the contemporary audience.

Słowa kluczowe: teatr amatorski, dramat religijny, Biblia, adaptacja tekstu.

Keywords: amateur theater, religious theater, Bible, text adaptation.

Wstęp

Przekształcenie jakiegoś dzieła lub gatunku literackiego na inny, na przykład powieści na dramat, jest swego rodzaju aktualizacją danego utworu. Szczególnym przypadkiem takiego procesu jest adaptacja teatralna utworu epickiego, dotycząca głównie treści przekazywanych sposobami narracyjnymi. Wykorzystuje ona różnego rodzaju środki sceniczne, dzięki którym zostają zachowane w sposób bardziej lub mniej wierny, istotne idee pierwotnego tekstu (por. Pavis 1998, 21). W przypadku adaptacji treści biblijnych jest mowa o rzeczywistości, która stała się podstawą kultury europejskiej.

Większość prób aktualizowania wydarzeń biblijnych, mimo że skupia się przede wszystkim na warstwie znaczeniowej świętych ksiąg, to jednak przyczynia się do powstawania nowych interpretacji w odczytywaniu znanych perykop. Zasady te obowiązują w każdym rodzaju adaptacji scenicznej, gdzie przeniesienie i dopasowanie tekstu dramatycznego do wymogów sceny wiąże się niejednokrotnie z podejmowaniem konkretnych decyzji, mających najczęściej charakter dostosowania, czy też redukcji – m.in. liczby osób dramatu, miejsc akcji, elementów fabuły zapisanych w oryginale.

W teatrze biblijnym, czyli takim, którego źródłem są treści zawarte na kartach Pisma Świętego, w odróżnieniu od współczesnych tendencji postdramatycznych czy też postmodernistycznych, celem nadrzędnym jest opowiedziana historia wraz z przekazem, jaki ona ze sobą niesie. Według wielu zwolenników takich działań samo przepisywanie jest dekonstrukcją pierwotnego tekstu. To proces demontowania struktur dzieła wyjściowego po to, by stworzyć nowe całości odbijające echem to, co było ich źródłem (por. Wiśniewska 2017, 80–92).

1. Amatorskie teatry chrześcijańskie

Pod koniec XX wieku w Polsce zaczęły pojawiać się różnego rodzaju wspólnoty czy zespoły teatralne, pragnące w sposób sceniczny dzielić się ze swoimi bliskimi doświadczeniami wiary. Można mówić tutaj o całym ruchu teatrów religijnych, skupiających środowiska samookreślające się jako chrześcijańskie, zaś w swym dziele głoszenia kerygmatu wykorzystujących środki i formy, jakimi dysponuje scena. Podstawowym źródłem inspiracji, z którego czerpią omawiane zespoły jest bez wątpienia Pismo Święte. Teatry te starają się często przenosić na scenę treści, których celem jest przedstawienie historii biblijnej. Podczas przygotowywania scenariuszy wykorzystywane są takie działania jak: niejednolity stopień redukcji tekstu biblijnego, uaktualnianie wydarzeń, czy różnego rodzaju kompilacje motywów literackich. Autorzy tych przedstawień bądź dramaturdzy zaproszeni do współpracy, dokonują niejednokrotnie świadomego wyboru tekstów, dzięki którym powstają uniwersalne opowieści mające na celu głoszenie kerygmatu. Zauważa się coraz bardziej zamierzone operowanie różnymi formami stylistycznymi, by stworzyć dojrzałe i wartościowe spektakle.

Tematyka biblijna jest coraz częściej obecna wśród amatorskich grup teatralnych. Trzeba jednak zaznaczyć, że opisując je tym określeniem – nie należy łączyć poziomu formalnego tychże zespołów z tzw. amatorszczyzną, czyli czymś gorszym, słabszym, niedopracowanym. Są to przede wszystkim ludzie, którzy kochają to, co robią i starają się, aby ich prezentacje sceniczne miały jak najlepszy poziom. Takich teatrów, które w swych repertuarach odwołują się często do Pisma Świętego, jest w Polsce kilka. Najstarszym i najbardziej doświadczonym jest działający nieprzerwanie od 1987 r. łódzki *Logos*. Współpracując z osobami zawodowo związanymi ze sceną, przygotował oprócz bardzo dobrych adaptacji różnych dzieł literackich (które są domeną tejże grupy) także przedstawienia mające w sobie motywy biblijne, takie jak: *Betlejem polskie*, *Siedem grzechów głównych*, *Dekalog*, *Wiara, nadzieja, miłość*. Odrobinę młodszy stażem, powstały w 1996 r. w Gliwicach *Teatr – A* swoje pierwsze i grane z dużym powodzeniem przez wiele lat spektakle, oparł na starotestamentalnych księgach Jonasza, Tobiasza czy *Pieśni nad pieśniami*. W swym repertuarze miał także wielkie widowiska muzyczne jak *Apokalipsa* i *Genesis*. Po przemianach ustrojowych w 1989 r. pojawiły się różne zespoły i wspólnoty młodzieżowe, które często występując na scenie, korzystały z bogactwa tre-

ści biblijnych. Do nich należy zaliczyć poznańską *Drogę*, wadowicki *Eden* czy liczne pomniejsze grupy, które w interesujący sposób próbowały i ciągle próbują mierzyć się z treściami przekazywanymi na kartach Pisma Świętego¹.

Jedną z takich grup jest powstały w 2001 roku w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II *Teatr ITP*. Został on założony przez ówczesnych studentów polonistyki, którzy pod przewodnictwem salezjanina, ks. Mariusza Lacha zapragnęli w sposób teatralny dzielić się ze swymi rówieśnikami (i nie tylko) prawdami, które były istotne w ich życiu. Ten młody wtedy zespół teatralny skupiał się na podnoszeniu kompetencji scenicznych swych członków, aby później, jak najbardziej profesjonalnie ukazywać różne ważne treści na scenie. Pierwszy ich występ miał miejsce 25 IV 2001 podczas corocznych dni kultury studenckiej, zwanych KULTuraliami. Wtedy zaprezentowali publiczności *Perłę* – parafrazę biblijnej przypowieści opowiedzianą językiem teatru ruchu. Scenariusz do tego spektaklu powstał w 1997 r. w ramach wakacyjnej *Teatralnej Szkoły Ewangelizacji SARUEL*, a na potrzeby lubelskiej grupy został rozszerzony, stając się tym samym pierwszym autorskim spektaklem teatru.

Zespołowi od samego początku istnienia przyświecała idea, aby korzystając z różnych form scenicznych, komunikować swym odbiorcom treści ważne w życiu każdego człowieka. Wśród podejmowanych tematów od samego początku działalności teatru przewijają się motywy związane z wyborami, ciągła czujność i otwarcie na działanie Boga w codzienności. Inspiracją stają się często arcydzieła literatury światowej, odkrywane na nowo i adaptowane w oryginalny sposób. Scenariusze w dużej mierze oparte są na dwóch źródłach. Jednym z nich jest Biblia; drugim natomiast są dzieła literatury polskiej i światowej.

W przypadku Pisma Świętego wykorzystywane są motywy i historie biblijne, jednak nigdy nie są one bezpośrednio przekładane na scenę. Stanowią tylko myśl, która jest kanwą do powstania autorskich scenariuszy. W ten sposób zostały opracowane wydarzenia z Księgi Rodzaju: *Raj utracony* i *Nowy raj utracony*, historie patriarchów – Abrahama: *Moria*, Józefa sprzedanego do Egiptu: *Józef – biblijna komedia muzyczna* czy króla Dawida: *Wesele Dawida*. Wykorzystano także postaci proroków – Jeremiasza, Izajasza czy Daniela: w musicalu *Prorock*, różne motywy z przypowieści ewangelicznych w widowisku *Perła*, fragmenty pochodzące z książek dydaktycznych i mądrościowych

¹ Szczegółowe opisy historii najważniejszych polskich chrześcijańskich zespołów teatralnych działających na pocz. XXI w. wraz z krótkimi prezentacjami ich repertuaru zostały zamieszczone w pozycji: M. Lach, *Bóg na scenie. Prezentacje*, Lublin 2021.

w *Pieśni nad pieśniami*. Wyjątkowym spektaklem i grany z wielkim powodzeniem, przygotowanym na wzór średniowiecznych tekstów dramatycznych, było *Misterium. Rzecz o śmierci i życiu*.

2. Aktualizacje biblijne w przedstawieniach teatru ITP

Konstytutywnym elementem adaptacji biblijnych jest radykalna zmiana paradygmatu poznawczego (por. Sordyl 2011, 43–60). Ich twórcy próbują spojrzeć w nowy, aktualny sposób na to, co jest dobrze znane. W przypadku przeniesienia na scenę wydarzeń opisanych na kartach Pisma Świętego pojawia się działanie nie tyle przeciwko tekstowi, ale przeciwko przyzwyczajeniom i oczekiwaniom odbiorców.

Nie chodzi tu jednak o jakieś obrazoburcze, czy rewelacyjne nowe odczytania znanych tekstów, ile o ukazanie ich w innym, bardziej odpowiadającym współczesnemu widzowi kontekście. Tego typu zabiegi stanowią swoiste wyzwanie, w którym reinterpretacyjna gra z pierwotnymi, kanonicznymi opowieściami biblijnymi staje się zaproszeniem odbiorcy do dialogu na temat doskonale im znany (Lach 2024, 210).

Scenarzyści piszący teksty dla Teatru ITP próbowali, zawsze zachowując istotę przesłania biblijnego, dostosować ją do aktualnych potrzeb widzów. W tym celu adaptowano konkretne księgi do współczesnego scenicznego sposobu opowiadania starożytnych historii (*Józef – biblijna komedia muzyczna*), nawiązywano w formie do innych znanych dzieł literackich (*Wesele Dawida*), posługiwano się kompilacją różnych fragmentów i wydarzeń biblijnych (*Pro-rock*), zmieniano punkt widzenia narratora danej opowieści (*Moria*), ale także ukazywano treści zawarte w Piśmie Świętym w sposób w miarę wierny i niemal niezmienny w porównaniu do tekstu oryginalnego (*Misterium. Rzecz o śmierci i życiu*).

3. *Józef – biblijna komedia muzyczna* – adaptacja

Podstawowym źródłem adaptacji biblijnych, z literackiego punktu widzenia, są świetnie skonstruowane losy różnych bohaterów. Z jednej strony, będąc wiernym przekazom biblijnym, zaś z drugiej strony, pragnąc spojrzeć na

nowo na znane wydarzenia biblijne, twórcy przedstawień ukazują na deskach teatrów historie kolejnych wyjątkowych postaci w dziejach Izraela. Jedną z takich wyjątkowych osób był Józef, syn Jakuba, sprzedany przez swych braci do Egiptu². Jego pełne perypetii losy, znajdujące swój finał w egipskiej scenie pojednania z braćmi, stanowią niemal gotowy scenariusz, który dość łatwo można przenieść na scenę. Ciekawa i pełna zwrotów akcji opowieść, grupa wyrazistych postaci i zmiana miejsc rozwijającej się historii sprawia, że dzieje Józefa są często wykorzystywane przez różne teatry religijne.

W wykonaniu *Teatru ITP* powstała nowatorska w swej formie (jeśli chodzi o tradycyjny teatr religijny), muzyczna, wodewilowa interpretacja przysłów i przesłania jakie niesie życie biblijnego patriarchy. *Józef – biblijna komedia muzyczna*³, to opowieść o prawym Izraelicie, który z powodu wyjątkowych snów i szczególnego związku ze swym ojcem został sprzedany z zazdrości przez braci do Egiptu. Hebrajsko-egipskie inspiracje, intrygująca muzyka i żywiołowy taniec stanowią o wyjątkowości i popularności tego przedstawienia. Jeśli dodać do tego bardzo często nawiązujące do współczesnych realiów i tryskające humorem dialogi, mamy do czynienia z niezwykle opowieścią teatralną. Jednak oprócz rozbudowanej i chwilami wychodzącej poza ramy kanonicznego tekstu historii, można w niej znaleźć miejsce na refleksję. Historia biblijnego Józefa opowiada o tym, że w życiu każdego człowieka pojawiają się czasem trudne chwile, ale Boża opatrzność potrafi każdego człowieka wybać z opresji. Widowiskowość i komediowość nie przesłoniły przesłania, zaś ostatnie obrazy spektaklu wywoływały w widzach zadumę. Józef grany był ponad 40 razy, wielokrotnie zmieniając obsadę, co świadczy o jego atrakcyjności i wyjątkowości.

Nie jest to tylko proste przeniesienie czy przepisanie historii biblijnej na deski sceniczne. To opowieść, która powstała, jak zresztą wszystkie spektakle *Teatru ITP*, z myślą o dotarciu do konkretnych widzów i przekazaniu im, w formie interesującej i wciągającej historii, istotnych treści biblijnych. Forma nawiązująca do bardzo popularnych na świecie spektakli musicalowych, miała za zadanie zainteresowanie odbiorców, przede wszystkim młodych, ważnymi treściami religijnymi. W tym spektaklu można odnaleźć dużo nawiązań

² Spektakl został oparty na wydarzeniach z Księgi Rodzaju (Rdz 37–45).

³ *Józef – biblijna komedia muzyczna*, scenariusz: Marcin Wąsowski, reżyseria: ks. Mariusz Lach SDB, muzyka: Marcin Kłysewicz. Premiera: 6.11.2004, Lublin.

i aluzji do współczesnej rzeczywistości, a jednak skupia się przede wszystkim na spotkaniu sprzedanego do Egiptu Józefa ze swoim ojcem Jakubem.

To przedstawienie jest próbą nadania nowej formy, wyjątkowym i niezmiennym treściami. Barwne kostiumy, nawiązujące do starożytnych czasów, współczesna muzyka oraz choreografia czerpiąca z ludowości wskazują, że twórcom nie był obcy musical Andrew Lloyd Webbera i Tima Ricea *Józef i jego płaszcz w technikolorze*. Inspiracja angielskim widowiskiem, którego początki sięgają 1968 roku, przyświecała Marcinowi Wąsowskiemu – autorowi większości tekstów napisanych na potrzeby lubelskiej grupy. Widać jednak wyraźnie, że nie kopiuje on światowego przedstawienia, a jedynie opiera swój scenariusz na tym samym źródle biblijnym.

Teatr ITP skupił się na nieznanach drogach i kolejach losu, które są ukryte przed człowiekiem. Zaufanie Bogu sprawia, że mimo różnych trudnych i dramatycznych chwil, każdy ma szansę na szczęśliwy finał. Przedstawienie to, rozbudowując biblijne wątki, wskazuje na wielką siłę, jaką niesie ze sobą zaufanie i zawierzenie Bogu. Wskazuje na rolę i znaczenie wyjątkowej relacji ojca do syna, w której jest miejsce na każdego człowieka, nawet tak krnąbrnego jak pyszałkowaty Józef. To próba nie tyle przypomnienia współczesnemu widzowi starotestamentalnej historii, a wskazanie na rolę i znaczenie zaufania Bogu, w każdej, nawet najbardziej beznadziejnej sytuacji. Robiąc to w zabawny sposób, wykorzystując różne formy i elementy teatralne, *Józef* spełnił i ciągle spełnia swoje preewangelizacyjne zadanie.

4. *Wesele Dawida* – nawiązania literackie

Opowiadając o losach innej, wyjątkowej w historii Izraela postaci, Teatr ITP wybrał formę spektaklu nawiązującego w swej konstrukcji do *Wesela* Stanisława Ignacego Wyspiańskiego. Powstało przedstawienie przygotowane przez kilkunastoosobową grupę pod tytułem: *Wesele Dawida*⁴, które jednak nie tyle chciało przypomnieć widzom znaną historię⁵, ale skłonić ich do refleksji nad pytaniem o sprawiedliwość boskich wyroków. Tytułowy bohater został ukazany odmiennie niż w większości tradycyjnych prezentacji – nie jako człowiek

⁴ *Wesele Dawida*, scenariusz i reżyseria: Marcin Wąsowski, muzyka: Michał Iwanek. Premiera: 9.11.2013, Lublin.

⁵ Przedstawienie bazowało na historii króla Dawida (1 Sm 16–2 Sm 12).

wybrany przez Boga, mądry król, dzielny żołnierz i wielki poeta, ale postać ze wszech miar tragiczna.

Zabawna w swej formie muzyka i zaprezentowane różnego rodzaju, chwylami rodem z kabaretów, gagi sceniczne mogły skłaniać widzów do odczytania tego spektaklu jako zwykłej komedii, to jednak w miarę rozwoju opowieści spektakl przeradzał się w poważną dysputę teologiczną. Twórcy zadawali wiele pytań – na temat wszechobecnego planu Bożego, wolnej woli człowieka, czy też konieczności przejścia przez ból i cierpienie, w celu dotarcia do prawdy na temat człowieczeństwa. Dawid stał się egzemplifikacją rozważań dotyczących każdego człowieka.

Muzyka klezmerska wykonywana na żywo sprawiała, że widzowie mogli się rzeczywiście poczuć jak goście zaproszeni na tradycyjną, chociaż wyrażenie współczesną biesiadę weselną. Zostały tutaj przedstawione radosne sceny opisujące chwałę króla Izraela, a przyśpiewki weselne oraz wspomnienia wielkich czynów z historii władcy, jak pokonanie Goliata, przeplatały się z morderstwami i fałszem współbiesiadników. Spektakl zadawał pytania o to, czy Dawid był rzeczywiście nieskazitelnym i wspaniałym człowiekiem, jak opisali to potomni, a także jak dzisiaj można spojrzeć na tę istotną w dziejach kultury judeochrześcijańskiej postać. Taka wizja nieskazitelnego przywódcy Izraela być może zdejmowała go z piedestału, ale dzięki temu sprawiła, że stał się on bliższy współczesnemu odbiorcy.

Tej poważnej refleksji służyła również budowa dramatu. Całość wyraźnie nawiązywała do *Wesela* z bronowickiej chaty opisanego przez Wyspiańskiego ponad sto lat wcześniej. Tutaj, podobnie jak w pierwowzorze, spotyka się bawiące grupy ludzi, przysłuchuje się ich dysputom, jednocześnie odkrywając prawdę o głównym bohaterze – królu Dawidzie. W początkowej części spektaklu, w formie krótkich, często zabawnych etiud, zaprezentowani zostali goście przybyli na uroczystość zaślubin króla z Batszebą. Spotykamy grupę porzucenych żon władcy sprzeciwiającą się nowej wybrance, rodzinę nowej żony króla, starającą się z honorem sprostać trudnej sytuacji oraz braci Dawida, pragnących przeżyć w wyjątkowy sposób to niepowtarzalne spotkanie. Każdy chce zrealizować swoje postulaty. Jednak, na wzór *Wesela* Wyspiańskiego, gdy zegary wybijają północ, wśród gości pojawiają się duchy Saula i Uriasza, które zmieniają oblicze władcy. Sprawiają, że ten robi rachunek sumienia i posiłkując się słowami psalmu 51: „Zmiłuj się nade mną Boże”, prosi Boga o przebaczenie. Zostają przed nim odkryte motywacje jego czynów, skłaniające go do skruchy i konieczności poniesienia zasłużonej kary.

Finał został poprowadzony odmiennie, niż ma to miejsce w młodopolskim dramacie. Zgodnie z duchem myśli biblijnej, twórcy spektaklu zostawili widzów z przesłaniem pełnym nadziei. Ukazana została droga przyznania się do własnych win i słabości, która kończy się przebaczeniem i wewnętrzną przemianą bohatera. Ta wyraźna zmiana paradygmatu stanowi o wyjątkowości idei lubelskiego przedstawienia. Ze znanego polskiego dramatu został zaczerpnięty pomysł skumulowania całej historii starotestamentalnego władcy w czasie jednej tylko, ale brzemiennej w skutki, nocy. Przy budowie scenariusza zastosowano nawiązanie do tekstu literackiego, jednak całość została napisana w sposób, aby wybrzmiała idea nadziei ukazana przez przemianę króla Dawida.

5. *Prorock* – kompilacja

Jeżeli spojrzeć się generalnie na postaci patriarchów czy innych wyjątkowych przywódców Izraela oraz na ich znaczenie dla rzeszy ludzi wierzących, należy zauważyć, że próby sceniczne czynione przez chrześcijańskie grupy teatralne w Polsce na początku XXI wieku są najczęściej tylko przypomnieniem elementów z życia tych wyjątkowych postaci. Pełnią one rolę katechetyczną, dydaktyczną i chociaż nie ma w niej zbyt dużo elementów patetycznych, to tylko w kilku przypadkach można zauważyć próby indywidualnego podejścia do znanych życiorysów. Ma to zapewne związek z ciągle aktualnym i ważnym znaczeniem tych postaci dla osób wierzących. Gdy teatry świeckie tylko nawiązują do znanych motywów biblijnych, bądź traktują wiele z nich jako impulsy do swoich rozważań, środowiska religijne pragną pogłębić ich znaczenie mistyczne, wskazując na aktualną rolę dla współczesnego chrześcijaństwa.

Inaczej wygląda sytuacja opisywania postaci biblijnych przez niektóre, ambitniejsze teatry amatorskie. Takim przykładem jest musical *Prorock*⁶, będący kompilacją wydarzeń z życia różnych bohaterów Starego Testamentu. Pierwotnie miało to być przeniesienie na scenę historii proroka Daniela, jednak w miarę rozwoju pracy nad scenariuszem powstał tekst bardziej uniwersalny. Tytułowy *Prorock* jest postacią posiadającą cechy różnych starotestamentalnych postaci. Można w nim dostrzec Jeremiasza, Izajasza czy też

⁶ *Prorock*, scenariusz i reżyseria: ks. Mariusz Lach SDB, dialogi: Marcin Wąsowski, muzyka: Maciej Kuliberda. Premiera: 14.11.2009, Lublin.

wspomnianego Daniela⁷. Scenariusz tego musicalu jest historią uniwersalną, w której twórcy ukazują powołanie zwyczajnego i niczego się niespodziewającego człowieka oraz przeznaczenie go do działalności profetycznej.

Tekst jest zbudowany z różnych cytatów biblijnych. Znajdują się tam nawiązania zarówno do konkretnych wydarzeń, jak np. powołanie Jeremiasza, czy też ocalenie trzech wierzących z pieca ognistego, ale są tam także obrazy odnoszące się do innych scen, w tym z Nowego Testamentu. Na przykład: król Nabuchodonozor posiada nie jedną żonę, jak to było opisane w dziejach przedstawionych przez Biblię, ale trzy żony. Każda z nich została stworzona jako ucieleśnienie jednej z pokus, którymi szatan kusił Jezusa na pustyni.

Spektakl, mimo licznych innowacyjnych zmian, pozostał wierny idei biblijnej. Autor potraktował historie starotestamentalnych bohaterów jako własne, starając się oddać wszelką cześć i sprawiedliwość przekazom biblijnym, opowiedział o współczesnej perspektywie powołania, jako wyboru fundamentalnego. Dodatkowym atutem tego przedstawienia jest kompilacja nie tylko na poziomie literackim, ale i włączenie w całość różnych form przekazu. Powstały scenariusz jawi się, w kontekście zjawiska intertekstualności, jako wybór elementów znaczących połączonych w nową jakość. Różne historie splecione w jedną opowieść zostały ukształtowane w formę widowiska muzycznego. Nie mamy tutaj do czynienia tylko z typowymi intertekstualnymi zabiegami literackimi, ale działania te zostały wzbogacone o wykorzystanie różnych mediów w celu przekazania treści. Można to określić jako intermedialność widowiska.

Warto jednak pamiętać, iż o ile zjawisko „intertekstualności” realizuje się wyłącznie w relacji między tekstami, ewentualnie między tekstem a rzeczywistością zewnętrzną, o tyle zagadnienie intermedialności „rozgrywa się” w tym samym obszarze, lecz dodatkowo uzupełnione zostaje o kontekst medium, a więc środka/środków przekazu dla tych tekstów. (Ogonowska 2013, 114)

Zabieg zastosowany przy tworzeniu tego scenariusza jest nie tylko prostą kompilacją wątków biblijnych. Autor dokonał świadomego wyboru tekstów, dzięki którym powstała uniwersalna opowieść o powołaniu. Łącząc to ze współczesnymi brzmieniami muzyki rockowej, a także modernistycznymi

⁷ Scenariusz odwołuje się do historii m.in. z Księgi Daniela (Dn 2–6), Izajasza (Iz 6) oraz Jeremiasza (Jr 1).

kostiumami i oprawą plastyczną, powstało osobne i bardzo aktualne przedstawienie. Nie jest to być może wyjątkowy i pionierski zabieg, jeśli chodzi o przenoszenie tekstów na scenę, ale na pewno rzadko spotykany w kontekście amatorskich teatrów chrześcijańskich. Na czym więc polega wyjątkowość takiej adaptacji? Na pójściu własną drogą. Nie polegała ona jednak na zmianie treści biblijnych. W *Prorocku* można dostrzec wierność oryginalnym wydarzeniom opisanym na kartach Starego Testamentu. Jednak twórcy dzięki swoim zabiegom literackim, wniknęli w głęboką strukturę istoty wydarzeń biblijnych. Nie zostało tu przedstawione proste przeniesienie znanych zdarzeń na scenę, gdyż w swym końcowym efekcie byłoby to powieleniem znanych działań i ujawniłoby swoją banalność.

6. *Moria* – zmiana narracji opowiadania znanych wydarzeń

Konstytutywnym elementem przepisywania jest według Aliny Sordyl radykalna zmiana paradygmatu poznawczego (Por. Sordyl 2011, 43–60). Jest to próba nowego spojrzenia na to, co już nazbyt dobrze znane. W przypadku przenoszenia na scenę wydarzeń biblijnych pojawia się działanie nie tyle przeciwko tekstowi, ale przeciwko przyzwyczajeniom i oczekiwaniom odbiorców. Analizując spektakle powstałe w środowiskach chrześcijańskich, trzeba zauważyć, że nie mamy w tych przypadkach jakichś obrazoburczych, czy rewelacyjnie nowych odczytań znanych tekstów. Zostają one jednak ukazane w innym, bardziej odpowiadającym współczesnemu widzowi kontekście. Tego typu zabiegi stanowią swoiste wyzwanie, w którym reinterpretacyjna gra z pierwowzorami, kanonicznymi opowieściami biblijnymi staje się zaproszeniem odbiorcy do dialogu na temat doskonale im znany.

W taki sposób powstał spektakl *Moria*⁸, w którym Teatr ITP przywołał różne fragmenty z życia Abrahama⁹. Całość została opowiedziana, podobnie jak inne przedstawienia biblijne tejże grupy, w lekkiej, chwilami komediowej formie. Nie ukazano tu realiów biograficznych ojca narodów, a raczej skupiono się na różnych obrazach i opiniach na jego temat. Lubelska opowieść za-

⁸ *Moria*, scenariusz: Marcin Wąsowski, reżyseria: ks. Mariusz Lach SDB, muzyka: Michał Iwanek. Premiera: 28.11.2014, Lublin.

⁹ Przywołane sceny z życia Abrahama nawiązują do wydarzeń opisanych w Księdze Rodzaju (Rdz 12–22).

czyna się przewrotnie, od pogrzebu Abrahama. Wśród wielu gości, z których każdy ma nadzieję coś otrzymać z bogatego spadku po zmarłym, znajdują się jego dorośli już synowie. Spotkanie zostaje wypełnione wspomnieniami o zmarłym, które ukazują różne punkty widzenia na życie Abrahama. Wśród gości są osoby patrzące na jego postępowanie z zachwytem, inni z naganą czy powątpiewaniem. W trakcie rozmów przywoływane są takie wydarzenia jak: odwiedziny trzech wędrowców i zapowiedź narodzin dziecka, dylematy Abrahama związane z dwiema kobietami w jego życiu: Sarą i Hagar; próba uproszenia łaski dla Sodomy i Gomory. Główna myśl spektaklu toczy się jednak wokół synów Abrahama: Izaaka i Izmaela, którzy mają odmienny stosunek do swego ojca. Ich konflikt zostaje rozwiązany w momencie zobrazowania ofiary na górze Moria.

Forma spektaklu również odchodzi o zwykłego opowiadania historii. W rolę głównego bohatera wciela się bowiem kilkoro aktorów. Każdy z nich odsłania inne oblicze Abrahama. Izaak widzi go jako człowieka zimnego i wyniosłego, niemającego litości dla własnego syna. Izmael, syn zrodzony z niewolnicy Hagar, postrzega go całkowicie odmiennie – jako osobę ciepłą, kochającą oraz dbającą o rodzinę. Ciotka Abrahama twierdzi, że ma on serce ze skały, nieczułe i mogące niszczyć innych. Osoby postronne widzą w nim albo wielkiego, pewnego siebie przywódcę, albo pesymistę.

Ta muzyczna opowieść niesie ze sobą bardzo uniwersalne przesłanie, bo w spektaklu ukazana jest próba, jakiej zostaje poddany każdy człowiek. Spektakl opowiada o wierności Bogu, o pogodzeniu się z przeszłością, z zawiłościami losu i słabością drugiego człowieka. Daje ona możliwość indywidualnej refleksji, ale również ukazuje prawdę wspólną dla wszystkich ludzi. Nie tylko treść i odbiór stanowią wyzwanie dla widza. Zabawa formą jest ważnym elementem przedstawienia. Nie jest to spektakl, w którym jedno wydarzenie z drugim wiąże się bezpośrednio. Każdy z aktorów ma jakąś część głównej postaci. Widz musi być bardzo uważny, aby poszczególne elementy samemu poskładać w całość.

7. *Misterium. Rzecz o śmierci i życiu* – wierność oryginałowi

Adaptacje biblijne różnią się między sobą stopniem przetworzenia. Ukazują znane treści w sposób niemal niezmienny do tekstu oryginału, bądź też wzbogacają je o elementy odautorskie. Takie zjawisko jest bardzo widoczne

w przypadku „wystawiania” różnego rodzaju misteriów wielkopostnych. Sam ewangeliczny opis męki Chrystusa dotrwał do naszych czasów, nie licząc licznych apokryfów, przede wszystkim w postaci czterech różnych relacji Ewangelistów¹⁰. Były one skierowane do odmiennych odbiorców i już ta dyspozycja sprawiła, że każdy z autorów rozłożył różnie akcenty w swych przekazach. Podobnie wygląda sprawa, jeśli jest przygotowywane przedstawienie na ten temat (Por. Lach 2015). W zależności od odbiorcy ma ono różną treść i charakter, jednak zawsze zamyka się w wiernej próbie przekazania istoty wydarzeń paschalnych.

Teatr ITP wielokrotnie planował przygotowanie wielkopostnego widowiska na podstawie przekazów ewangelicznych. Problemem było miejsce – z jednej strony reżyser nie planował grać misterium w sali teatralnej, z drugiej – nie chciał, aby kościół był traktowany tylko jako przestrzeń sceniczna. Po wielu latach postanowiono stworzyć przedstawienie na wzór średniowiecznych dramatów religijnych, których naturalnym miejscem wystawiania były przestrzenie sakralne, zaś celem nie było samo dzieło teatralne, ile zaproszenie wiernych do wspólnego przeżycia wydarzeń opisanych w Piśmie Świętym. Tak powstała idea wyjątkowego wydarzenia, jakim było *Misterium. Rzecz o śmierci i życiu*¹¹. Scenariusz opisywał wydarzenia od przybycia Jezusa do Jerozolimy w niedzielę palmową, przez Jego mękę, śmierć, aż do poranka zmartwychwstania. Twórcy warstwę narracyjną zaczerpnęli z powieści *Jezus z Nazarethu* Romana Brandstaettera (Brandstaetter 1973), zaś muzyka została oparta na tradycyjnych pieśniach wielkopostnych. W ramach prac nad tym wyjątkowym przedsięwzięciem teatralnym skupiono się szczególnie na emocjonalnym przekazie znanych przecież treści. Młodzi aktorzy, stając przed odbiorcami *Misterium*, którzy w zasadniczej mierze nie byli typowymi widzami teatralnymi, a wiernymi pragnącymi wspólnie przeżyć wydarzenia towarzyszące Jezusowi w chwilach Jego męki, doświadczyli swoistego spotkania. Mieli okazję przekonać się o sile wspólnoty, która nie jest podzielona sztuczną „czwartą ścianą”, ale wspólnie przeżywa zaprezentowane wydarzenia. Było to możliwe tylko dlatego, że tekst nie był „uwspółcześniony”, zaś jego moc płynęła z siły i wartości przekazu biblijnego.

¹⁰ Przy tworzeniu scenariusza nawiązywano do wydarzeń opisanych w Ewangeliach (Mt 26–28; Mk 14–16; Łk 22–24; J 18–21)

¹¹ *Misterium. Rzecz o śmierci i życiu*. scenariusz i reżyseria: ks. Mariusz Lach SDB, opracowanie muzyczne: Marzena Lamch-Łoniewska. Premiera: 1.03.2020, Lublin.

Interesującym zabiegiem, trochę na wzór różnych średniowiecznych misteriów, m.in. idąc tropem Mikołaja z Wilkowiecka, podobnie jak u niego i tutaj pojawiła się scena spotkania kobiet i apostołów po zmartwychwstaniu Jezusa. Opis ten, wprowadzający odrobinę rozluźnienia, w tym i tak bardzo poważnym i doniosłym tekście, stał się świetnym wprowadzeniem w finał przedstawienia, którym nie była śmierć na krzyżu – a zmartwychwstanie Jezusa. Stąd wzięła się druga, znacząca część tytułu tego spektaklu: *Rzecz o śmierci i życiu*. W odróżnieniu od wykorzystywanych w innych spektaklach różnych zabiegów adaptacyjnych fragmentów Biblii do potrzeb scenicznych, tutaj ukazała się siła wierności tradycyjnego spotkania widzów ze Słowem Bożym.

Zakończenie

Teatry amatorskie bardzo rzadko próbują nowego odczytania tekstów biblijnych. Wynika to często z tego, że przyjmując prawdy objawione w Świętej Księdze, pragną w sposób teatralny przekazywać je dalej, kolejnym odbiorcom niż wchodzić z nimi w dialog. Starają się być wiernymi przesłaniu biblijnemu oraz wielokrotnie nie mają ani czasu, ani wiedzy, by na scenie snuć własne interpretacje wydarzeń zapisanych na kartach Pisma Świętego. Inaczej wygląda ta sprawa wśród zespołów działających systematycznie, rozwijających swoje umiejętności sceniczne i nabywających coraz większej świadomości teatralnej. One coraz śmielej posługują się różnymi narzędziami w przenoszeniu treści biblijnych na scenę. Różnorodność środków scenicznych, odwaga wkraczania w nowe przestrzenie, czy też częste odchodzenie od typowego teatru słowa na rzecz innych form teatralnych, jest zauważalnym procesem, dostrzegalnym wśród wielu amatorskich grup teatralnych zajmujących się przekazem treści mających swe źródło w Piśmie Świętym. Teatr ITP jest jednym z kilku zespołów działających w Polsce, który nie boi się interpretowania i ukazywania wydarzeń biblijnych w nowych, często bardzo zaskakujących formach, zachowując przy tym wierność ideom zawartym na kartach Biblii.

Bibliografia

- Brandstaetter, Roman. 1973. *Jezus z Nazarethu*, t. IV: *Pełnia czasu*. Warszawa: Instytut Wydawniczy „PAX”.
- Lach, Mariusz. 2015. „Salezjańskie ‘Misteria Męki Pańskiej’ – trzy współczesne sposoby scenicznej realizacji wydarzeń paschalnych”. *Seminare. Poszukiwania naukowe* 36 (1): 163–174.
- Lach, Mariusz. 2021. *Bóg na scenie. Prezentacje*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Lach, Mariusz. 2024. „Adaptacje biblijne we współczesnym chrześcijańskim teatrze amatorskim”. *Język – Szkoła – Religia* 18 (18): 205–216.
- Ogonowska, Agnieszka. 2013. „Adaptacja filmowa jako przykład zjawiska intermedialności”. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura V*: 113–127.
- Pavis, Patrice. 1998. *Słownik terminów teatralnych*, tłum. i oprac. S. Świontek. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo.
- Sordyl, Alina. 2011. „Adaptacja jako twórcza praktyka w polskim teatrze współczesnym. Krystian Lupa – Krzysztof Warlikowski – teatr krytyczny”. *Postscriptum Polonistyczne* 8 (2): 43–60.
- Wiśniewska, Marzenna. 2017. „Przepisywanie Genesis w najnowszym dramacie polskim dla dzieci i młodzieży”. *Kultura–Media–Teologia* 31: 80–92.